

קדושת הזמן ומהותו
עיון ברש"י הראשון בתורה

ד"ר אבי וינרוט, עו"ד

מוקדש בכאב נצחים לעילוי נשמות:
אמי מורתי ה"ה דרייזל וינרוט ע"ה בת ר' אריה אפטרגוט ז"ל - הכ"מ
אבי מורי ה"ה משה אהרן ב"ר מרדכי אליעזר וינרוט ז"ל
ה"ה נעכא בת מנחם הלוי שטרנטל ע"ה

1

בראשית א בראשית

א

א בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: והארץ היתה תהו ובהו א. בקרמין קרא יי יח ס שמיא ונת ארעא: ב. וארעא. נתת צדיא וריקניא.

רס"ג א (א) בראשית, בראשונה¹ (ב) והארץ היתה, "כאנת"² 1 כאלו ביה בראשית קמוצה ובי"ב הראב"ע בשם חכמינו. 2 חרגם היתה "כאנת"

רשב"ם א (א) בראשית ברא אלהים, ובינו המשכילים כי כל דברי רבותינו ודרשותיהם כנים ואמתים. וזהו האמור במס' שבת¹ הוינא בר תמני טרי שנין ולא ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. ועיקר ההלכות והדרשות יוצאין מיתור המקראות או משינוי הלשון שנכתב פשוטו של מקרא בלשון שיכולין ללמוד הימנו עיקר הדרשה כמו אלה חולדות השמים והארץ כהבראם (להלן ב ד) ודרשו חכמים² באברהם מאריכות הלשון שלא היה צריך לכתוב כהבראם³. עתה אפרש פירושי הראשונים בפסוק זה להודיע לבני אדם למה לא ראיתי לפרש כמותם. יש מפרשים⁴ בראשונה ברא אלהים את השמים ואת הארץ. אי אפשר לומר כן שהרי המים קדמון כדכתיב ורות אלהים מרחפת על פני המים (פסוק ב). ועוד שאין כתוב כאן בראשונה. אלא בראשית דבוק 1 20. א. 2 ב"ד יב, ט. 3 כצ"ל. ככ"י: בדבריהם. 4 ע"י רס"ג הראב"ע.

רמב"ן א (א) בראשית ברא אלהים. אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם (שמות יב ב). שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית. שאם יאמרו אומות העולם לסטים אתם שכבשתם לכם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, ונתנה לאשר ישר בעיניו וברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו. וזו אגדה בלשון שכחבה רבינו שלמה בפירושו ויש לשאול בה, כי צורך גדול הוא להתחיל התורה בבראשית ברא אלהים, כי הוא שורש האמונה, ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל². והתשובה, מפני שמעשה 1 בדש"י: הוא בראה ונתנה. 2 כלומר מי שלא יאמין בחידוש העולם כי אם על ידי יש מיש, דרי הוא אמנם כופר בעיקר שורש האמונה, אבל לא הורקא מכחש הגנוים, כי מי אשר חידש העולם מחובר קדום אפשר לו להרוס את טבעו ולקרוע את הים, אולם מי שיחשוב שהעולם קדמון, אין לו הורה כלל, כי מי שלא חידש העולם לא יוכל לשנותו

מהר"ם א (א) בראשית, ג' ראשי פסוקים, בראשית ממלכות יהויקים (ירמיה כו א)¹, בראשית (מ) מלכת צדקיהו (שם מט לד)², בס"פ יש בערכי³ ביקש הק' להחזיר העולם לתוהו ובהו בשביל יהויקים, כיון שנסתכל בדורות) נתיישרה דעתו וכצדקיהו איפכא⁴, וע"ש בראשית ברא וגו', בנז"ל.

1 כבעל הטורים. בראשית ממלכת יהויקים, שם כו, א. 2 כבעל הטורים: בראשית ממלכת צדקיהו, שם כח, א. ואין זה ראש פסוק. 3 ערכין יו, א. 4 ביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובהו מפני דרוה של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישרה דעתו. 51 ב"ד ג, ה.

חזקוני א (א) בראשית, מה' שפתח הקב"ה את התורה בכי"ת ולא כאל"ף אע"ג שהיא ראשונה לכל האותיות, לומר לך מה כי"ת זו יש לה גדר² ומסוככת היא מג' רוחות מזרח מערב דרום ופרוצה מצפון, כך ברא הקב"ה את העולם גדור משלש רוחות אלו ופררין לצפונ³, ומשם באות רוחות רעות ומזיקות בעולם⁴, וכן מצינו ששמו של הקב"ה כתוב כאל"ף דל"ת במקרא קל"ד פעמים כנגד ראשי וסופי אותיות תיבות של "מזרח, דרום, מערב" שעולים 1 מאמר זה נמצא בקיצור ברכותיו בעה"ת וכן ב"הדר זקנים", ורבינו הרמב"ם את המאמר בכי"ת, ועין ב"הדר מדרשות" ורש"י ע"י עמי חסב אות ב. 2 "גור", כן נכון ע"פ רפוס קרימנה, כס"י: "גור", 3 כבא בתרא כו, ב. 4 פסקי דרי אליעזר

א (א) בראשית, אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם (שמות יב ב). שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל², ומה טעם פתח בבראשית³, משום: כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהלים קיא ח). שאם⁴ יאמרו אומות העולם לישראל⁵: לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם: כל הארץ של הקב"ה היא, ונתנה לך בראו ונתנה לאשר ישר בעיניו, בראונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו. בראשית ברא⁶, אין המקרא היה אומר אלא דרשני⁷ כמו שדרשוהו רבותינו⁸: בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו (משלי ח כב), ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתה (ירמ' ב ג), ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו: בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור, ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך, היה לו לכתוב: בראשונה ברא את השמים וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה של אחריו, כמו: בראשית ממלכות יהויקים (שם כו א)⁹, ראשית ממלכתו

1 מקור המאמר לפירו הוא המדרש שהובא בילקוט שמעוני בא קפו, וכשנויים קטנים בתחומא ישן בראשית יא. 2 זהו ביאור רש"י על מרוב הוקשה לה יצחק וזקא מהחודש הזה לכם, ולא הוקשה לו פמעות מילה וגו' הנשה, לכן מכאן "שהיא מצוה ראשונה וכו'". 3 לפי הרא"ם אינו סיוס הקושיא אלא תחילת התשובה היא, וה"ק אלא הטעם שפתח בבראשית הוא משום כוח מעשיו הגיד לעמו, וכי"מ שכול לדודי" כתב ששתי קושיות יש כאן בדברי רש"י, והקושיא השניה היא למה פתח כתיבה זו של "בראשית" דדבר ידוע הוא שדברי הבריאה הוא ראשית הכל וא"כ לא היה ליה למימר אלא ברא אלקים וגו'. 4 מכאן עד סוף הפסוק הוא ביאור רש"י על הילקוט הגדיל, מיוסד על בראשית רבה א, ג. 5 "לישראל", בנוסחת רש"י שברמב"ן (וכן בפ"י והרא"ם והלבוש) ליתא מלת "לישראל". 6 ככ"י: בראשית ברא "וגו". 7 לפי שאם היה מורה על פסוקים או על מאוחר היה לו לומר בראשונה, כי ראשית לדעת רש"י ז"ל לא תבוא כמובנת אלא בסמוך וספר זכרון. 8 בראשית רבה א, ו (תורה), ויקרא רבה לו, ר"י (שואל). 9 ככ"י במקום "יהויקים" איתא "פלוני", ויכול

א (א) בראשית, זכמינו אמרו שהכי"ת נוסף¹ ככ"י בראשונה ראב"ע (יג ד), כי נמצא ראשונה יסעו (במד' ב ט), ואילו היה טעמו כן, היה הכי"ת נקמץ בקמץ גדול², וי"א כי בראשית לעולם סמוך³, והטעם בראשית הערב או הלילה או החשך, והנה שכחו וירא 1 להרשעה, 2 כמו במלה בראשונה, 3 כחומר הפועל הוא תמיד בטמכות,

א (א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, מלת בראשית רד"ק איננה סמוכה כמו "בראשית ממלכת יהויקים" (ירמיה כו א) אבל היא בלתי סמוכה כמו מגיד מראשית אחרית (ישעיה מו י), וירא ראשית לו (דברים לג כא), רוצה לומר כשכבא אלהים את העולם, בראשונה ברא שמים וארץ, ומלת בראשית היא להתכתב הלשון כי לא יאמר ראשית ואחרית אלא בזמן, והזמן לא היה אלא עם התנועה והתנועה והזמן היו כאחד, והתנועה היתה במסבת הגלגלים והזמן שהיה קודם מלאת יום אחד הוא הרגעים

א (א) בראשית, כתחלת הזמן, והוא רגע ראשון בלתי מתחלק, ספורנו שלא היה זמן קודם לו. ברא, עשה אינו ישנוי, וזכה לא יפול זמן כלל², אלהים, הנה מלת "אלוה" תורה על נצח, ולזה על השדים שהם מתים ככני אדם, כמו שהעידו רז"ל³, אמר "לשדים לא 1 לשון ספר יעירי ב'ו (מובא ברמב"ן) לבריאח "יש מאין". 2 פועלת הבריאה אינה תחילת כמשך זמן מה, רב או מעט, אלא "פעולה בלתי זמן" כלל על טבעית, אלקיח ולמעלה מן הזמן. 3 חגיגה טו, א.

רש"ם

הוא^א כמו ותהי ראשית ממלכתו כבל (להלן י י) והמפרש^ב כמו תחלת דבר ה' בהושע (הושע א ב) כלומר בתחלת ברא אלהים את השמים כלומר בטרם ברא שמים וארץ הארץ היתה תוהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים. נמצא שהמים נבראו תחלה, גם זה הכלל שכן לא היה לכתוב והארץ היתה תוהו ובהו. שמאחר שעדיין לא נבראת לא היה לו לקרותה ארץ קודם יצירת המים מאחר שהמים קדמו. אך זה הוא עיקר פשוטו לפי דרך המקראות שרגיל להקדים ולפרש דבר שאין צריך בשביל דבר הנזכר לפניו^ג במקום אחר. כדכתיב שם חם ויפת (להלן ט יח) וכתיב והם הוא אבי כנען אלא מפני שכתב לפניו^ד ארור כנען ואילו לא פורש תחילה מי כנען לא היינו יודעין למה קללו נח. וישכב את בלהה פלגש אביו וישמע ישראל (להלן לה כב) למה נכתב כאן וישמע ישראל. והלא לא נכתב כאן שדיבר יעקב מאומה על ראובן. אלא לפי שבשעת פטירתו אמר פהו כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז תללת יצועי עליה (להלן מט ד). לפיכך הקדים וישמע ישראל. שלא תתמה בראותך שהוכיחו על כך בסוף ימיו^ה. וכן בכמה מקומות. גם כל הפרשה הזאת של מלאכת ששה ימים הקדימה משה רבינו לפרש לך מה שאמר הק' בשעת מתן תורה וזכור את יום השבת לקדשו (וגרין שמות כ ח) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את היום ואת כל אשר כס וינה ביום השביעי (שם י). וזהו שכת' ויהי ערב ויהי בקר יום הששי (להלן פסוק לא). אותו ששי שהוא גמר ששה ימים שאמר הקב"ה במתן תורה. לכך אמר להם משה לישראל. להודיעם כי דבר הקב"ה אמת. וכי אתם סבורים שהעולם הזה כל הימים בנוי כמו שאתם רואים אותו עכשיו מלא כל טוב. לא היה כן. אלא בראשית ברא אלהים וגו' כלומר בתחילת בריאת שמים וארץ כלומר בעת שנבראו כבר (ה)שמים העליונים והארץ הן זמן מרובה הן זמן מועט או —

(ב) והארץ היתה הבנויה כבר היתה תוהו ובהו. שלא היה כס שום דבר. כדכת' בירמיה ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם (ירמיה ד כג) ראיתי ואין אדם (שם כה) מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו (שם ט ט) וזהו תהו ובהו. חורבו ופסוק כה

5 לתיבת שלאחריו. 6 השמים. 7 חיל אחרי כן. 8 חיל אחרי כן בפסוק כה. 9 היתה דברו רבנו להלן לה. כב. 10 כמובן: והנה אין האדם

בראשית סוד עמוק אינו מובן מן המקראות. ולא יודע על כורזי אלא מפי הקבלה עד משה רבינו מפי הגבורה. ויודעיו חייבין להסתיר אותו^א. לכך אמר רבי יצחק שאין להתחלת התורה צורך בבראשית ברא. והספור כמה שנברא ביום ראשון ומה נעשה ביום שני ושאר הימים. והאריכות ביצירת אדם וחוה, וחטאם ועונשם. וספור גן עדן וגרוש אדם ממנו. כי כל זה לא יובן בינה שלימה מן הכתובים וכל שכן ספור דור המבול והפלגה. שאין הצורך בהם גדול. ויספיק לאנשי התורה בלעדיו הכתובים האלה. ויאמינו בכלל בנוכר להם^ב בעשרת הדברות. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר כס וינה ביום השביעי (שמות כ יא). ותשאר הידיעה ליחידים שבהם הלכה למשה מסיני עם התורה שבעל פה. ונתן רבי יצחק טעם לזה. כי התחילה התורה בבראשית ברא אלהים וספור כל ענין היצירה עד בריאת אדם. ושהמשילו כמעשה ידיו וכל שת תחת רגליו^ג. וגן עדן. שהוא מבחר המקומות הנבראים בעולם הזה^ד. נעשה מכן לשבתו. עד שגירש אותו חטאו משם. ואנשי דור המבול בחטאם גורשו מן העולם כולו. והצדיק בהם לבדו נמלט^ה הוא ובניו. ולעשות הנסים (מעשי ה'). ד. 3 תנינה יא. ב. 4 ע"פ ס"פ ור"ד בס"ש: בנוכר בהם. 5 ע"י תהלים ח. ז. 6 השנה להלן ג. ככ ד"ה ועתה. 7 בראים:

(להלן י י). ראשית דגנך (דברי יח ד). אף כאן אתה אומר: ראשית ברא אלהים וגו' כמו בראשית ברא. ודומה לו: תחלת דבר ה' בהושע (הושע א ב). כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע. ויאמר ה' אל הושע וגו'. ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו — ויש לך מקראות שמקצרים לשונם ומעטים תיבה אחת. כמו: כי לא סגר דלתי בטני (איוב ג י), ולא פירש מי הסוגר. וכמו: ישא את חיל דמשק (ישעי' ח ד). ולא פירש מי ישאנו. וכמו: אם יחרוש בבקרים (עמוס ו יב). ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים. וכמו: מגיד מראשית אחרית (ישעיה מו י). ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר — אם כן תמה על עצמך שהיה המים קדמו. שהיה כתיב: ורוח אלהים מרחפת על פני המים. ועדיין לא גלה המקרא בריאת המים מתי היתה. הא למדת שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים מאש ומים נבראו^א. על כרחך לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום. ברא אלהים, ולא נאמר^ב ברא ה'. שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים. הקדים מדת רחמים ושחפה למדת הדין. היינו דכתיב: ביום עשות ה' אלהים^ג ארץ ושמים (להלן ב ד).

(כ) תהו ובהו. תהו לשון תמה ושמןן שאדם תוהו ומשתומם על בהו שבה. תהו אשטורדישו^ד בלי. בהו. לשון רקות וצדו^ה להיות גם על: בראשית ממלכת עדיקה (שם כח. א). 10 תנינה יב. א. 11 כ"ל יב. טו. 12 ששם של ארכב הוא שמו העצם ביה. ואלקים הוא כשפועל דין. אם כן היה ראוי להזכיר בתחלת הבריאה מי הוא כשם העצם. ואח"כ היה לו להזכיר התואר אלקים (דברי רוד). 13 הרי הקדים השם שהוא מלת רחמים. 14 באונקלוס:

ראשית לו (דברי לג כא)^א. וי"א שהבי"ת נושא בלי טעם^ב. ראב"ט טעמם. שלא יעלה על לב. שאין ראשית לשמים ולא ארץ. ע"כ אמר בראשית^ג. ולפי דעתי שהוא סמך. כמו בראשית ממלכת יהויקים (ירמ' כו א). ואל תתמה אין נסמך על פועל עבר. והנה כן תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' אל הושע (הושע א ב): קרית תנה דוד (ישעי' כט א). והטעם יתבאר לך בפסוק השני^ד. ברא. רובי המפרשים אמרו שהברואה להוציא יש מאין. וכן אם בריאה יברא ה' (במד' טו ל). והנה שכחו ויברא אלהים את התנינים (כא)^ה. ושלש בפסוק אחד: ויברא אלהים את האדם (כז)^ו. וברוא חרשך (ישעי' מה ז). שהוא הפוך האור שהוא יש. וזה דקרוק^ז המלה ברא לשני טעמים. זה האחד. והשני לא ברה אתם לחם (ש"ב יב יז). וזה השני אל"ף תחת ה"א^ח. כי כמוהו ויבוא כל העם להברות את דוד (ש"ב ג לה). כי הוא מהבנין הכבד הנוסף^י. ואם היה באל"ף. היה כמו להבריאתם מראשית כל מנחת ישראל (ש"א ב כט). ואיננו כמו ברו לכם איש (ש"א ז ח)^{יא}. רק כמו וברא אותה (יהו' כג מז)^{יב}. וטעמו לגזור. ולשום גבול נגזר^{יג}. והמשכיל יבין. אלהים. אחר שצמצנו אלוה. ידענו כי אלהים לשון רבים. ושרש זה מדרך הלשון^{יד}. כי כל לשון יש לו

1 חסר כאן הסוגר בדרך קצרה. והוא הערב. או הלילה או החושך. 4 כשם עצם נפרד. 5 יש הושבים שזה משפט מוסגר בהסבר לפסקה הראשונה ושם מוקומו יש מתקנים נושא — נוסף. אך זה אינו משנה את הענין. כ"י פריס: נושא בלי טעם. הרי כן קראו חכמי ימי הבינים לבי הזמן והאמצעות והמקום. 6 בעת ראשית 7 נוסף כהוא הפועל של זמן לברא במובן של שם הפועל ברא — בריאה וכן בפסוק הבא והטעם כי בראשית בריאת הרקיע והיבשה. 8 ממים כלומר מים. 9 פעפר מן האדמה (ב. ז) ושלש פעמים הפועל ברא באותו פסוק כו. 10 פירושה המדויק. 11 כ"י פריס: ולא ברא אתם. וזה השני תאליף תחת ה"א. כי כמורה להבראות את דוד. כי הנה בבנין הכבד הנוסף. כלומר. מתיקוף במובן זה צ"ל ברה. כמו כספרי תיבין שלנו. כן להברות. 12 הפעיל. 13 פעיל. 14 פירושו: וחקרות. ותגזור. 15 מן ברה — ברה. בחילוף כפולים בליה. 16 שפירושו: גזר אותן בחברותם. 17 היש — החומר החיולי נגזר כדי לשום גבול לברואים ממנו. 18 אין הכוונה שאלהים הוא רבים של אלוה במספר. אלא הוא שורש מיוחד

